

Evolutie en homo deus *Tekst bij College 3.*

Opvallend in de door ons gebruikte toekomstverhalen (zie bronnenlijst op onze website), is het feit dat de cultuur van mensen wordt beschreven, los van de evolutie en –bijna altijd- als tegenover de natuur. Die instelling en dat uitgangspunt ontnemen het zicht op enerzijds de relatie die er is tussen de evolutie en de menselijke cultuur en anderzijds komt de positie van *homo deus* als deel van de natuur niet helder naar voren.

In de afgelopen decennia is de positie van de menselijke soort in een hoog tempo in de natuur terechtgekomen. Dit werd veroorzaakt door de effecten van de ‘drie krenkingen’, die de zelfverving van de mens ingrijpend hebben beïnvloed.

- De Copernicaanse wending is de eerste krenking. Waar de mensheid zich het centrum van de kosmos waande, heeft het denken van Copernicus de mens tot een stofje in de oneindige kosmos gemaakt.
- De tweede krenking bestaat uit de ontdekking dat we geen kroon der schepping zijn, maar een soort, die net als alle andere diersoorten, deel uitmaken van een ontwikkelingsproces, dat we de evolutie zijn gaan noemen en die door Darwin is vastgelegd.
- De derde krenking is ons aangedaan door Sigmund Freud, die ons met het onbewuste heeft opgescheept. Niet langer was het bewustzijn en daarmee de gedachten en het willen dat we in ons bewustzijn onder woorden brachten, de basis van ons bestaan, maar was er plots een onbewuste, dat mogelijkwerwijs wel 90% van ons gedrag bepaalt.

Deze drie ingrijpende veranderingen van onze positie in de werkelijkheid kregen in de afgelopen decennia hun wetenschappelijk en filosofisch effect. Vanuit deze veranderingen gingen wetenschappers anders naar de fauna en flora kijken en ontdekten dat veel dieren cultuur en zelfbewustzijn hadden en dat zelfs nadenken ze niet kon worden ontzegd. Daarnaast kwamen wetenschappers onontkoombaar tot de conclusie dat de menselijke soort in heel veel opzichten niet van andere primaten onderscheiden kon worden. Vanaf dat moment is er een heleboel ‘wild’ denken ontstaan over de mens en diens rol op de aarde.

Het is opvallend dat de meeste denkwijzen over de mensheid en de culturele ontwikkeling impliciet uitgaan van een uitzonderlijke positie van die culturele ontwikkeling. Het lijkt erop dat er onbewust dezelfde gedachtegang wordt gehanteerd als die van Thomas Huxley; ‘de mens stamt af van de primaten, maar toen hij het rationele denken uitvond, maakte hij zich los uit de evolutie’. Dat lijkt ons een vreemde stap, omdat dan een contradictie ontstaat. Als het rationele denken niet uit de evolutie en dus uit de natuur stamt, dan moet het ergens anders vandaan komen. Twee mogelijkheden dienen zich dan aan : God of ex nihilo. Beide mogelijkheden lijken ons weinig wetenschappelijk we gaan er van uit dat de evolutie de mogelijkheid van culturele ontwikkeling heeft voortgebracht.

Hoe we cultuur ook opvatten, het is altijd een ‘onnatuurlijk gebruik van het natuurlijke’. Dat onnatuurlijk gebruik van het natuurlijke is uitgemond in een wetenschappelijk-technologische cultuur die zowel bepalend is voor het gedrag van mensen als voor een stortvloed van artefacten. De belangrijkste vraag die we in verband met deze analyse moeten stellen is, hoe we dit onnatuurlijk

gebruik van het natuurlijke moeten begrijpen. Vanuit het werk van Hegel kunnen we snappen dat artefacten en culturele ideeën, veruitwendigingen van het menselijk zelf zijn. Hiermee wordt bedoeld, dat wat wij mensen bedenken, een naar buiten brengen is, van dat wat in onze verbeelding tot leven wordt gebracht. Nu zijn wij, als diersoort, deel van de evolutie.

De evolutie heeft vorm aangenomen in twee lijnen. De ene lijn is onder woorden gebracht door Charles Darwin en behelst de *'survival of the fittest'*. Dit betekent zoveel dat soorten overleven wanneer ze eigenschappen hebben die toereikend zijn voor de omstandigheden waar ze zich in de loop van de tijd in terugvinden. Sommige denkers gaan er van uit dat de intelligentie van de mens een aberratie is, die verstoring is voor het evolutionair proces. Aangezien er de laatste halve eeuw tal van niet-menselijke dieren cultuur bleken te hebben en zelfbewustzijn ook al geen uniek menselijk kenmerk is gebleken, moeten we aannemen dat de menselijke intelligentie en het zelfbewustzijn deel uitmaken van het evolutionair proces. De ontwikkeling van cultuur is, in eerste instantie, een onnatuurlijk gebruik van het natuurlijke. Naar dit kenmerk gemeten deelt de menselijke soort dus het vermogen om cultuur te maken met andere diersoorten en moeten we concluderen dat het creëren van een cultuur blijkbaar tot de evolutionaire mogelijkheden hoort.

De andere lijn is het complement van de eerste. Deze bestaat eruit dat sommige soorten van flora en fauna het niet redden in de evolutionaire ontwikkeling. Daarbij verdwijnen niet alleen soorten uit het evolutionair proces, maar ook moleculaire verbindingen die specifiek bij die soorten hoorden. Ook 'benut' de evolutie het enorme spectrum aan chemische en biochemische mogelijkheden niet uitputtend. Dit heeft consequenties. De evolutie krijgt hierdoor een taps toelopende vorm, omdat in het selectieproces soorten en verbindingen afvallen.

De menselijke cultuur heeft in de loop van haar groei een belangrijke stap gemaakt. Het onnatuurlijk gebruik van het natuurlijke betekende eerst, dat dingen die toevallig voorkwamen in de natuur, nageemaakt werden. Een scherpe steen werd een vuistbijl; een bosbrand werd een beheerst vuur. De verbeeldingskracht van de mens maakte een steeds abstractere relatie tussen de natuur en het artefact mogelijk en toen de westerse wetenschappen zich tot een groot abstractieniveau hadden ontwikkeld, ontstond een nieuwe manier om het natuurlijke op een onnatuurlijke manier te gebruiken. Niet langer was het nabootsen van de natuur de ingang voor nieuwe vindingen, maar er ontstond een zoektocht naar de mogelijkheden die de materie op zichzelf bood. Daarmee ontstond een gebruik van de natuur langs een lijn die dan wel nooit in de evolutie terecht was gekomen, dan wel was afgefallen in de loop van de evolutionaire geschiedenis. De mogelijkheden die zich nu ontvouwen zijn bijna beangstigend in de bijna oneindige omvang. Alle mogelijkheden die verborgen zitten in de natuur kunnen worden gevonden en ingezet worden voor een culturele functie.

Het is fascinerend om te bedenken dat de mensen een uitbreiding geven aan de evolutie die alle mogelijkheden van de levende en dode natuur betreft. Zowel het organische als het an-organische kan, langs een lijn van menselijke verbeeldingskracht en techniek, vrijwel tot in het oneindige worden verkend.

Dit vermogen, dat ontstaan is in de loop van de vorige eeuw, maakt ons potentieel tot Homo Deus, omdat we onszelf de almacht van de beheersing van de materie kunnen toe-eigenen.

Petra Bolhuis en Theo Meereboer